

İslam Hukuku'nda Zihar

*İsmail KÖKSAL**

I. GİRİŞ

Zihar konusunu incelemeden önce, İslam Hukuku içerisindeki konumunu tesbit etmekte fayda vardır.¹ Zira bu tespit konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Başlangıçta, İslami ilimlerde fıkıh, tefsir, hadis, kelam vb. bir ayırım yoktu. Fıkıh ve sünnetten açıkça anlaşılan bilgilere ilim, bu iki kaynağa dolayısıyla dayalı olan bilgilere de fıkıh denilmekteydi. İlim nakli, fıkıh ise aklı temsil etmekteydi. İman, ibadet, sosyal nizam, ve ahlaka kadar her konuya Kuran ve sünnet kaynaklık etmekteydi. İmam-ı Azam'ın el-Fikhü'l-Ekber'ini bu şekilde değerlendirebiliriz.² İmam Şafii'den sonra ise fıkıh ameli sahaya hasredilmiştir.

Fıkıh zamanla ibadet ve muamelat olarak ikiye ayrıldı. Muamelatın son konularını teşkil eden ukubat, sonradan müstakil üçüncü bir bölüm haline geldi. Nikah, talak, siyer, cihat, kaza (muhakeme usulü) gibi konular muamelat içerisinde bulunmaktaydı. Konumu itibarıyla zihar da nikah ve talak arası bir mevkide yer almaktaydı.

Yeni sayabileceğimiz daha ileriki yıllarda fıkıh; ibadet, ahval-i şahsiyye, muamelat (Borçlar Hukuku, aynı haklar vs.), ahkam-ı sultaniyye, siyaset-i şe-

* *Yrd. Doç. Dr.*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

1. İslam Hukuku'nu Fıkıh manasında kullanmaktayım.

2. Karaman, Hayreddin, Ana Hatlılarıyla İslam Hukuku, Ensar N., İst.- 1984,s.I/23.

riyye (Esas teşkilat, İdare, kısmen Ceza Hukuku), ukubat, siyer (Devletler Hukuku) gibi bölümlere ayrılmıştır. Zihar ise, ahval-i şahsiyye içerisinde mü-talaa edilmiştir. Nikah, talak, miras vs. bu bölümün alt kümelerini teşkil etmektedir.³ Görüldüğü gibi zihar her zaman ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Bugün İslam Aile Hukuku'nun bir bölümü olarak kabul edebiliriz.

İslam Hukuku'nun bu şekilde sistematiğe girmesinde başka hukuk sistemlerinin tesiri olabilir.⁴ Fakat İslam'ın kendi bünyesinden gelen tesirleri unutmamak lazımdır. Meselelerin derinleşmesinin zamanla çıkan bir sonucudur da diyebiliriz.

II. ZIHARIN TARİHÇESİ

Zihar, Cahiliye Devri'nden kalma bir talaktır. Hatta o devirde yapılan boşamaların en şiddetlisiydi.⁵ Koca, kendisine ebedi haram olan birisine karısını benzeterek zihar yapmaktaydı. Ekseriyetle de anneye benzetilme sözkonusuydu. "Sen bana annemin sırtı gibisin" demekle, ebedi olarak karısını boşamış olmaktadır.⁶ Fakat bu kadına yaklaşmamak şeklinde bir boşamaktı. Kadın ise zihara rağmen kocasına ait sayılmaktaydı. Böylece kadın zulme uğramış olmaktadır. Cenab-ı Allah bu boşama şeklini, keffaret vermek suretiyle kalkan geçici bir haramlığa çevirdi.⁷

III. ZIHARIN TANIMI VE HUKUKİ MAHİYETİ

A. TANIMI

1. Lügat Tanımı:

"Zhr" kökünden ve müfaale babından masdardır.⁸ "Min" harf-i ceriyle, bir adamın karısı için: "Sen bana anamın sırtı gibi ol." Demesi manasına gelir.

3. Karaman, s. I / 23-27

4. Şener, Abdülkadir, İslam Hukuku Dersleri, Dokuz Eylül Üniv. Y., İzmir-1987, s.1 / 25

5. Er-Razi, Fahu'd-Din, Mefatihü'l-Gayb, Şirket-i Sahaif-i Osmaniyye, 2. Baskı, Mısır-bt. Yok, s. VIII / 478

6. Et-Taberi, Muhammed ibn Cerir, Camiü'l-Beyan An Te'vili Ayi'l-Kuran, Matbaatü Mustafa el-Babi, by. Yok-1954, s. XXVIII / 5.

7. El-Mergmani, Şeyhulislam Burhanü'd-din Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi Bekr b. Abdi'l-Celil, el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi, Kahraman Y., İst-1986, s. II / 16-17; İbn Kesir, İmadü'd-Din Ebi'l Fida İsmail, Tefsiru'l-Kurani'l-Azim, İhtiras eden: M. Ali es-Sabuni, Dersaadet, by. Ve bt. Yok, s. III / 460.

8. Ez-Zerkani, S.M., Şerhu'l-Muvatta, el-Matbaatü'l-Hayriyye, by. Ve bt. Yok, s. III / 41; el-Mevsili, el-İhtiyar Li-Ta'lili'l-Muhtar, Pamuk Y., İst.-1986, s.508

ayrıca; iki şeyi birbirine uydurmak, denk getirmek, denkleştirmek, bir hizaya koymak, bir şeyi diğèrinin üzerine giydirmek, elbisenin astarın yüz geçirmek ve giydirmek manalarına gelir.⁹ Bir elbisenin ayrı iki insan uygun gelmesi halinde birisinin diğèrine giydirmesi,¹⁰ zırh giydirmek¹¹ manalarını da ihtiva etmektedir. Bu sebepten Peygamberimiz (sav)'in Uhud günü iki zırh giymesi de “zahera” fiiliyle ifade edilmiştir.

Dr. Cebr Mahmud el-Fadilat Hilyetü'l-Fukaha'dan naklen farklı olarak “zahr”ın sırt manasına değil de ulu, üst, yücelik, yükseklik manasına geldiğini söylemektedir. Kehf suresi 97. Ayeti de delil olarak getirmektedir. Zira Yecüc ve Mecüc'ün seddi aşması “yazheru” fiiliyle ifade edilmektedir¹² Bir kadına da kocası mülk yönüyle üstündür. Fakat hanımına “Sen bana annem gibisin” dedikten sonra durum değişmektedir. Böylece kadın annesi mevkiine çıkmakta ve daha ona yaklaşmamaktadır.

2. *Istilah tanımı:*

Zıhar ıstılahta bir kocanın eşi veya cariyesini, kendisine ebedi olarak haram olan bir kadına benzetmesidir.¹³ Cariye konusunda ihtilaf vardır.

Bir uzvun dahi benzetilmesi zıhar için kafidir.¹⁴ Benzetilen uzvun bakılması haram olan uzuvlardan olma şartı vardır.¹⁵ Helalin harama benzetilmesidir¹⁶ diye tarif edenler olduğu gibi, sadece sırtın benzetilmesinin bu sonucu vereceğini söyleyenler de vardır.¹⁷

B. ZIHARIN HUKUKİ MAHİYETİ

Ubade İbnü's-Samit'in kardeşi Evs ihtiyarlamıştı. İhtiyarlığa birlikte titizliği de artmıştı. Bir gün karısı Havle binti Sa'lebe kendisinden bir şeyler iste-

9. Atay, Hüseyin-İbrahim-Mustafa, Arapça-Türkçe Büyük Lügat, Ank.-1981, s. III-508; İbnü'l-Esir, M., Camiü'l-Usul Min Ehadisi'r-Rasül, Matbaatü Sünneti Muhammediyye, Kahire-1949, s. VIII/478

10. Cübran Mesud, er-Raid, Darü'l-İlm, Beyrut-1967, s. 984

11. İbn Manzur, Lisanü'l-Arab, Darü Lisani'l-Arabi, Beyrut-bt. Yok, s. II/657

12. El-Fadilat, Dr. Cebr Mahmud, Ahkamü'z-Zıhar, Daru Ammar, Amman-1989, s.8.

13. Cessas, Ebu Bekr, Ahkamü'l-Kuran, Matbaatü Evkafı'l-İslamiyye, by. Yok-1335h., s.IV/1422; Mergmani, s. II/17

14. Mevsili, s.II/17

15. İBN Ruşd el-Hafid, Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid, Kahraman Y., İst.-1985, s.II/87.

16. El-Kasani, Alaü'd-din, Bedaiü's-Sanai Fi Tertibi's-Şerai Şerhu Tuhfeti'l-Fukaha Li's-Semerkandi, by. Ve bt. Yok, s. III/329

17. Eş-Şafii, Muhammed b. İdris, el-Ümm, Daru's Şa'b, by. Yok-1321, s. V/362-363

yince öfkeleni ve “Sen bana anamın sırtı gibisin” dedi. Çok geçmeden de söylediğine pişman oldu. Karısına yaklaşmak istedi, fakat karısı yanına gelmedi. Rasulullah (sav)’e giderek olayın hükmünü öğrenmek istedi. Fakat Evs çekindi. Bu sefer Havle yalnız gitmeye karar verdi. Hz. Peygamber (sav)’in yanına vardı ve; “Ya Rasulallah! Ben gençtim. Cazip ve güzeldim. Şimdi ihtiyarladım. Güzelliğim kayboldu. Kemiklerim inceldi. Evs de beni anası gibi yaptı. Kimsesiz bıraktı. Bana bir ruhsat bulsan ve onunla geçirdersen” dedi. Allah Rasulü, sen ona haram olmuşsun, dedi. Aralarındaki mücadele hayli devam etti. Kadıncağız da çaresiz durumunu Allah’a havale etti. Çok geçmeden Mücadele suresinin 2,3 ve 4, ayetleri nazil oldu. Olaya çarede de böylece gelmiş oldu.¹⁸ İlgili ayetlere göre; “Sizden kadınlarına zihar yapanlar bilmeliler ki; o kadınlar onların anaları değildir. Çirkin ve yalan konuşuyorlar. Şüphesiz Allah affeden ve bağışlayandır. Kadınlara zihar yapıp da sonra dediklerin dönenler, temas kurmadan önce bir köleyi azat etsinler. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Buna imkanı olmayan aralıksız iki ay oruç tutsun. Buna da gücü yetmeyen 60 fakiri doyursun. Bu Allah ve Rasül’ü’ne inanmanız içindir. Bunlar da Allah’ın cezalarıdır. Kafirlerle ise pek çetin bir azap vardır”

Ayetlerin Evs ve Havle ile alakalı olarak nazil olduğunda ittifak vardır. Bazı kaynaklarda Havle’nin ismi Cemile olarak da geçer. Bazan da Havle binti Huveylid olarak zikredilmiştir. Buradaki atıf dedesine olmuştur.¹⁹

Bu ayetler ziharın haram olduğunu gösterir. Zira zihar lafzı çirkin ve yalan bir söz olarak değerlendirilmektedir. Annenin belli olması sebebiyle insanın eşine “annem gibisin” gibi bir ifade kullanmasının caiz olmayacağını açıklamaktadır. Söylense bile bir anlamı olmayacaktır. Zira yalanın anlamı olmaz. Zaten keffaretle geri dönüş de mümkündür. Ayrıca annenin kime denileceği netleştirilmektedir. Anneler, “insanların kendilerinden doğdukları kadınlardır” Bu sözün manası başkalarının olamayacağıdır. Ayetlerin bu şekilde anlaşılmasında da bir ihtilaf yoktur.²⁰

Üçüncü ayette geçen “Sonra dediklerine dönerler...” cümlesindeki, dönmekten (avd) ne anlaşılacağında ihtilaf olmuştur. Bu konuda birbirlerine yakın yedi görüş ortaya çıkmıştır. Bunlar:

18. İbn Kesir, s. III/460; Taberi, s.XXVIII/3; el-Kurtubi, Ebu Abdillah Muhammed, el-Cami Li-Ahkami'l-Kuran, Matbaatü Dari'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire-1945,s.XVII/269-270

19. Razi, s. VIII/148; Cessas; s. III/417; İbnü'l-Arabi, Ebu Bekir Muhammed, Ahkamü'l-Kuran, Matbaatü'sŞaade, Mısır-1341 h..s. II/235

20. Zikredilen kaynaklara bakılabilir

1. Cimaya (vat'a) niyetlenmek.²¹
2. Zihardan sonra hanımı boşamayıp, bekletmeye niyetlenmek.²²
3. Hem cimaya, hem de hanımı tutmaya niyet etmek.²³
4. Vat'ın gerçekleşmesi.²⁴
5. Talaka imkanı olduğu halde hanımı tutmak ki, keffarete razı olmuş demektir.²⁵
6. Zihar tahrimi gerektirir düşüncesiyle cimadan önce keffaret gerektir.²⁶
7. Dönmekten kasıt ziharın tekrarıdır. Tekrar zihar yapılmadıkça hiçbir şey gerekmez.²⁷ Zira müfaale babı tekrarı ifade etmektedir.

Zahiriler'e ait olan son görüşün tutarlı olması hayli tartışmalıdır. Pis ve yalan olması Cenab-ı Allah tarafından ifade edildiği halde, nasıl olur da cezasız bırakılabilir? Üstelik ikinci defa aynı pislige nasıl müsaade edilebilir? Sebebin tekrarı cezanın da tekrarını gerektireceğinden aslında iki ceza gerekir.²⁸ Yine Hz. Peygamber (sav) Evs'e iki deefa zihar yaptın mı diye bir şey sormamıştır.²⁹ Fakat Zahiriler'in hareket noktası şu olsa gerektir. Bir defaya mahsus yapılan da af söz konusudur. İkinci defa olursa ceza gerekmektedir.

Tercihe şayan olan görüş I. Görüş olsa gerektir. İbn Abbas'tan gelen bir rivayette Efendimiz; "Hibesinden dönen kustuğunu yiyen köpek gibidir."³⁰ Zihar yaptıktan sonra dönmele, hibe ettikten sonra dönmele arasında bir benzerlik vardır. Hadişte geçen "el-aid" kelimesiyle, ayette geçen "yeudune" kelimesi de "avd" kökünden gelmektedir. Keffaretsiz yaklaşmak isteği "avd" in en doğru manası olsa gerektir.

Ayetlerin nüzul sebebi olan hadise hemen bütün kaynaklarda geçmektedir.³¹ İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve zihar yaptıktan sonra hanımıyla cimada bulunduğunu söyledi. Efendimiz "Niye

21. Kurtubi, s. XII/280; Taberi, s. XXVIII/8.

22. Kurtubi, s. XVII/281

23. Kurtubi, s. XVII/281; Zerkani, s. III/42

24. Kurtubi, s. XVII/281

25. Kurtubi, s. XVII/281; Şafii, s. 265

26. Kurtubi, s. XVII/281

27. Kurtubi, s. XVII/281; İbn Hazm, el-Muhalla, Darü'l-Fikr, s. X/49.

28. Kurtubi, s. XVII/287

29. Fadilat, s. 23

30. El-Buhari, es-Sahih, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İst.-bt.yok, s. III/142

31. İbnü'l-Esir, s. VIII/874; diğer kaynaklara da bakılabilir.

yaptın? Allah sana acısın. Hanımına Allah'ın emrettiğini yapmadıkça yaklaşılmazsın." Buyurdu.³²

Seleme b. sahr hakkında da Havle ve Evs'le alakalı olayın bir benzeri zikredilmektedir. Farklı taraf sadece olayın failleridir. Bu konuda Hz. Peygamber'in emri yine aynıdır. Köle azadı. Buna gücü yetmezse 60 gün peşpeşe oruç, buna da gücü yetmezse 60 fakiri sabah akşam doyurmaktır.³³

Ebu Nemime'den gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber (sav) bir adamın hanımına; "Ya ühayye! (Kardeşim!) diye çağırmasına kızdı ve "O senin kardeşin midir?" diye onu uyardı. Bu şekilde yapılan bir hitabın uygun görmedi.³⁴ Bu hadis hanıma yapılan böyle bir hitabın uygun olmadığını gösterdiği gibi, bu şekildeki bir hitabın uygun olmadığını zihar çerçevesine girmediğini de gösterir.

Hanefiler,³⁵ Şafiiler,³⁶ Malikiler,³⁷ Hanbeliler,³⁸ Zahiriler,³⁹ İbadiler,⁴⁰ ve San'ani⁴¹ ziharın haramlığında birleşmiştir. Dipnotta belirttiğim kitaplarda da muhalif bir görüşe rastlamadım.

IV. ZIHARIN UNSURLARI (RUKÜNLERİ)

A. ZIHAR YAPAN

Müslüman, hür, baliğ ve akilin yaptığı ziharın sahih olduğunda ittifak vardır.⁴² Kafir, zimmi, köle, çocuk ve kadının kocası hakkında yaptığı zihar konusunda ise ihtilaf vardır. Sırayla değerlendirelim:

32. İbn Hacer el-Askalani, Bülüğü'l-Meram Min edilletri'l-Ahkam, Metabiu Dari'l-Fikr, 1. baskı, by.yok-1980, s.IV/490

33. Kurtubi s. XVII/271; İbnü'l-Esir, s.874

34. İbnü'l-Esir, s.874

35. El-Ayni, Ebu Muhammed Mahmud, el-Binaye Şerhu'L-Hidaye, Daru'l-Fikr, 1. Baskı, by. Yok-1980,s.IV/490

36. Eş-Şirazi, Ebu İshak İbrahim, el-Mühezzeb, Matbatü İsa el-Babi el-Halebi, Mısır-bt. Yok,-s.II/112

37. Kurtubi, s. XVII/279

38. İbn Kudame, Ebu Abdillah Muhammed, el-Muğni, Mektebetü'r-Riyadi'l-Hadise, Riyad-bt. Yok,s.. VIII/338

39. İbn Hazm, s.X/49 vd.

40. Fadilat,s.29

41. Es-San'ani, Muhammed İbn İsmail Sübülü's-Selam şerhu Bülüğü'l-Meram Min Cemii Edilietri'l-Ahkam, Matbaatü Atıf-Seyyid Taha ve Ortakları, s.III/Kitabü'z-Zihar.

42. Ayni, s.IV/688; İbn Kudame, s. VIII/684

1. Zimmilerin yaptığı zihar: Zimmiler İslam devletinin gayr-i müslim vatandaşlarıdır. Zihar ayetinde geçen “sizden hanımlarına zihar yapanlar...” tabirindeki “sizden” lafzına zimmileri de sokanlar, onların da yapacağı ziharın geçerli olacağına dair görüş beyan etmiştir. Ayetin umumundan bu mana anlaşılır demişlerdir.⁴³ Bu görüşe itiraz edenler ise; “sizden” lafzından kasıdın “müslümanlar” olduğunu söylemiştir. İslamı kabul etmeyenleri İslami bir hükmün bağlamayacağı sonucuna varmışlardır.⁴⁴ İkinci görüş daha isabetlidir. Çünkü ayet müminlerden bahsetmektedir. Kafirin yaptığı ziharın hükmü ise açıktır. Zira onun İslam ve İslam devletiyle hiç bir alakası olmadığı için geçerli de olmayacaktır.

2. Kölenin yaptığı zihar: Kölenin yaptığı zihar genel olarak geçerli kabul edilmiştir. Geçerli olduğunu kabul etmeyenler, keffaret ödeyememesini delil olarak göstermiştir. Fakat köle azad edemese ve yemek yediremese de oruç tutabilir.⁴⁵ Zihar ve talakta köle ile hürün farkı olmadığı için ziharlarının geçerliliği konusunda da fark olmaması lazımdır.

3. Baliğ olmamış çocuğun ziharı (sabi); Çocuğun ziharı olmaz.⁴⁶

4. Kadının kocasına karşı ziharı; Ziharı talaka benzetenler, kadının boşama hakkı olmadığı için yaptığı ziharı da geçersiz saymaktadırlar. Yalnız verdiği sözde durması gerektiği düşüncesiyle keffaret vermesi gerekir demektirler. Çünkü verilen sözde vefa göstermeyi Allah emretmektedir. Kadının ziharı; kocasını kendisiyle ebediyen haram olan erkeklere benzetmesiyle olur. Yalnız kaynaklarımız nikah akdi anında boşama hakkını alan kadının durumundan bahsetmemektedir. Bu durumda boşama hakkını alması sebebiyle ziharı da geçerli olacaktır. Cariyenin kocası olan bir köleyi zihar yapması da buna benzetilebilir. Dolayısıyla hükmü de aynı olacaktır.

B. KENDİSİNE ZIHAR YAPILAN

Ziharı olan kadının ziharının yapılabileceğinde ittifak vardır. Çünkü ayet bu meseleyi açıklamaktadır. Evlenmemiş kadın ve cariye hakkında ise ihtilaf vardır. Ümmül-veletle alakalı bir bahse ise rastlamadım.

43. Razi, s. VIII/151-152

44. Cessas, s. III/417-418

45. Kurtubi, s. XVII/276; İbnü'l-Münziri, Ebu Bekr, Kitabü'l-İcma, Gaye Mtb. Ank-1983, s.85

46. Ayni, s. IV/689

Bir erkek: “Şu kadın veya kadınlar bana anamın sırtı gibidir.” Dese ve sonra onlardan birisiyle evlense sonuç ne olacaktır? Bir kısım böyle bir şahsın durumunu yeminini bozana benzetmektedir ve keffaret vermesi gerektiği sonucuna varmaktadır. Diğer bir kısım ise, söz söylenirken mezkur şahıslar arasında herhangi bir irtibat olmadığı için, bu şekilde bir ifadeyi abesle iştiligal olarak değerlendirmektedir ve herhangi bir sonucunun olmayacağını söylemektedir.⁴⁷

Cariyenin zuharına gelince; ayette geçen “kadınlar” lafzına onların da girdiği kabul edilebilir. Bu sebepten zıharının olacağına da hükmedilebilir.⁴⁸ Ayette geçen “kadınlar” lafzına hür kadınlar manasını verenler ise, cariyenin zıharının olmayacağını kabul ederler. İkinci şıkkı savunanlar Nisa suresi 3. Ayeti delil getirmektedirler. Cenab-ı Hak burada hür kadınlarla cariyelerin arasını ayırmıştır, demektedirler. Bu ayette; “Eğer hanımlarınız arasında adalet yapmamaktan korkarsanız, bir kadın veya cariyelerinizle iktifa edin”, buyurulmaktadır. Cariyeler zaten mal hükmündedir.⁴⁹

Burada sonuç açısından bakılınca I. Görüşü savunanlar daha haklıdır. Fakat delilleri yetersizdir. Cariyelerle hür kadınların aynılığı veya farklılığından ziyade, beraber olunan bir kadının anneye benzetilmesi önemlidir. “Onların anneleri kendilerini doğuran kadımlardır” ayeti de bunu buna işaret etmektedir.

Ümmül-veletler ise hür kadınlar hükmünde olacağından, onların zıhar konusunda hür kadınlardan farkı olmayacaktır.

C. ZIHARIN LAFZİ (İFADESİ)

Genel olarak hüküm, lafızların sarih ve kinaye olmasına göre tesbit edilebilir. Kinaye olan lafızlarda niyet önemlidir. İmam Malik’in meselenin ciddiyetini gösteren; “Sarih zıhar lafzıyla talak, sarih talak lafzıyla da zıhar olmaz”⁵⁰ sözü oldukça yerindedir. Yalnız, “Sen bana annemin sırtı gibisin.”⁵¹ gibi veya mahrem birisinin mahrem bir yerine benzetmeyi ifade eden lafızlar ile⁵² bak-

47. Aynı, s. IV/689

48. İbn Kudame, s. VII/354-355

49. Kutubi, s. XVII/274

50. Kutubi, s. XVII/274

51. İbn Hazm, s.X/53

52. İbnü'l Arabi, s. II/235; Şafii, s. V/263

ması helal veya haram olsun farketmez- bir mahremın bir uzvuna benzetmeyi ifade eden lafızların⁵³ sonuç olarak zıharı oluşturacağında şüphe yoktur. Ayetin anneyi tarifindeki hikmet de bu olsa gerektir.

D. ZIHARDA KENDİSİNE BENZETİLEN

Duruma göre bu kadın veya erkek olabilir. Bu konuda; herhangi bir devirde helal olabilecek bir kadına benzetilirse zıhar olmaz, sadece ebedi olarak mahremlere benzetilmekle zıhar olabilir⁵⁴, ayette sadece anneye benzetilmekten bahsedildiği için sadece anneye benzetilmekle zıhar olur⁵⁵, anne gibi benzetilenin de haram olması sebebiyle o an için haram olan birisine benzetilmekle zıhar gerçekleşir⁵⁶, şeklinde üç görüş vardır. Birinci görüş cumhura aittir. Son görüşte de haklılık payı vardır. Zahiriler gibi sadece annenin zikredilmesi sebebiyle zıhardaki benzetmeyi anneye hasretmek te tutarlıdır. Çünkü ayette açıkça sadece o zikredilmektedir.

Yalnız kadının anneye benzetildiği için mi haram olduğu ile, mahrem bir kadına benzetildiği için mi haram olduğu konusu iyi teşhis edilmelidir her ne kadar açıkça zikredilen anne olsa da, her iki manayı da ihtiva eden ikinci görüş almak daha da ihtiyatlıdır.

V. ZIHARIN HUKUKİ SONUCU

A. KADINDAN FAYDALANMANIN HARAM KILINMASI

Ayetteki “mess” kelimesinin manası iyice vuzuha kavuşursa, kadından faydalanma manası da daha iyi anlaşılır.

1. Mess'in manası: Mess kelimesi hem cimaya, hem de kadını okşamaya delalet etmektedir.⁵⁷ Asıl manasının okşamak olduğu, cima için kinaye tarikinden kullanıldığı da mezkurdur.⁵⁸ Ayet için her iki manayı da düşünmek mümkündür. Mess'in dokunma manasına geldiğinde ittifak vardır. Okşamayı da kapsayıp kapsamadığı konusunda ise ihtilaf vardır. Bazıları ise, “Dinde zorluk

53. Kurtubi, s. XVII/274

54. İbnü'l Arabi, s. II/235; Cessas, II/412

55. İbn Hazm, s.X/53

56. Kutubi, s. XVII/275

57. Taberi, s.v/102-103

58. Razi, VIII/155

yoktur.” Kaidesi gereği okşama manasına gelmesine karşı çıkmaktadırlar. Fakat zıharın çok nadir olacağı düşünülürse, böyle bir itizarın yersiz olduğu ortaya çıkar. Hac ve umrede de mess yasaktır. Fakat kimse zorluğa sebep olduğunu söyleyemez. Yalnız hayız durumunda messin yasak olmaması düşündürücüdür. Zira çokça vuku bulduğu aşikardır.⁵⁹

2. Keffaret vermeden mess vuku bulursa ne olacaktır? Bu konuda üç görüş vardır:

a. Sadece istiğfar gerekir. Cenab-ı Allah mess'ten önce keffareti şart koşturmuştur. Mess vuku bulunca, tekrar zıhra da yapılmadıkça bir şey gerekmez.⁶⁰

b. İstiğfara ek olarak keffaretini de verir. Bu durumdaki birisine Peygamberimiz böyle tavsiyede bulunmuştu.⁶¹ Cumhurun görüşü de budur.

c. İki, hatta üç keffaret verir. Çünkü aşırı gitmiştir. İkinci görüşün daha isabetli olduğu aşikardır.⁶²

B. KEFFARET

Lügat manası itibarıyla hatayı gizlemek ve kapatma manasına gelir. mübalağa veznededir. İmanı gizlemeye de kafir denmesi bundandır. Çiftçiye de tohumları gizlemesi sebebiyle kafir denmektedir.⁶³

İstilah manası ise; oruç, köle azadı ve yedirmekten ibarettir. Sıfatı yapılması gereken bir ceza olmasıdır. Edası, ibadet; hükmü, vacibi düşürmesidir. Hataları kapattığı için sevabı da umulur. Yapılmadan ölünse günahkar gidilir. Geciktirilirse de yapılmalıdır. Terekesinden vasiyet etmemişse bir şey alınmaz. Varisler içlerinden gelerek verirlirse bu müstesnadır. Köle azadı ve oruçta bu da olmaz.⁶⁴ Yemini bozmaktan, hata olarak öldürmekten, ihramlıyken a yapmaktan, iladan Ramazan orucu esnasında cimadan dolayı keffaret gerekir.

Zıhar keffaretine gelince; ayetteki sırasına göre önce köle azadı, buna imkan yoksa iki ay aralıksız oruç tutmak, buna da imkan yoksa 60 fakiri doyurmak gerekir. Bütün bunlar mess'ten önce yapılmalıdır. Şimdi sırasıyla inceleyelim:

59. Ayni, s. IV/691-692

60. İbn Ruşd, s. II/114; İbn Hazm, s.X/56-57

61. İbn Hacer, s.193

62. San'ani, s. V/246-247

63. Ayni, s. IV/701

64. İbn Abidin, Haşiye, s.IV/627

1. Köle Azadı:

Acaba kölenin müslüman olması şart mıdır? Şarttır diyenler:

a. Bir efendinin cariyesini hürriyete kavuşturacağını söylemesi üzerine, Hz. Peygamber müslüman olup olmadığını sormuştur. İman şart olmasa sormazdı.⁶⁵

b. Keffaret Allah'ın emri için yapılır. Allah'ın dinine inanmayan birisini azat etmekle Allah'a yaklaşılmaz.⁶⁶ Bu sebepten keffaret olarak gayr-i mülim bir köle azadı yapılamaz.

c. Hataen bir mümin öldürülücünce, mümin bir kölenin azat edilmesi gerekir.⁶⁷ Bu da müslüman bir kölenin azat edilmesi gerektiğini gösterir.

d. Bakara suresinin 267. Ayetinde kötüyü infak yasaklanmaktadır. Kafari azat etmek de kötü demektir.⁶⁸ bu sebepten gayr-i müslim bir köle azat edilemez.

e. Mümin ile kafirin bir olmayacağını Kuran bildirmektedir. Bu sebepten mümin köle azat etmeliyiz.

Kölenin mümin olmasının şart olmadığı söyleyenler ise şu delilleri ileri sürmektedir:

a. Zıharla ilgili ayette azat edilecek kölenin mümin olma şartı zikredilmemektedir.⁶⁹

b. Hz. Peygamber zıhar yapan birisine köle azat etmesini söylemiş fakat kölenin müslüman olması şartını koşmamıştır.⁷⁰

c. Mümtehme suresi 8. Ayette kafire de infak yapılacağı anlatılmaktadır.⁷¹

Sonuç olarak: müslüman bir kölenin azat edilmesinin daha uygun olduğunu, fakat şart olmadığını söyleyebiliriz. Zira duruma göre mülteffey-i bulub da olduğu da olduğu gibi kafire bile yardım yapılabilir. Bu sebepten gerekirse bu ruhsata binaen kafir ve zimmiyi de azat edebiliriz.

Azat edilecek kölenin, belirli şartlar taşınmasını şart koşanlar olmuştur. Bu fikirlerine, bir kurbanlık da bile belirli şartlar aranmaktadır. Bir köle de aran-

65. İbn Kudame, s. VII/359-360

66. Ayni, s. IV/701

67. Nisa, 4/66; bkz. Ayni, s. IV/704; İbn Kudame, s. VII/359/360

68. İbn Ruşd, s. II/92

69. İbn Ruşd, s. II/92

70. Ayni, s. IV/702-703

71. Ayni, IV/705

lacak şartlar olması lazımdır, diyerek delil getirmeye çalışmışlardır.⁷² Fakat köle de bir insan olduğu için, insanın kurbanlık hayvana benzetmek uygun olmaz. Çünkü her insanın, insan olması hasebiyle belli derecede bir değeri vardır.

Yine mükatep köleler belli derecede hürriyetlerini garanti altına aldıkları için, azat edilecek köllerin onlardan seçilmemesini söyleyenler olmuştur.⁷³ Oldukça haklı bir gerekçedir.

2. Oruç:

Köle azadı mümkün değilse oruç tutulur. Bir özür sebebiyle tutulamayan oruçlar ise güneğin kaza edilir. Ve bu süre zarfında kadın mess yapılmaz. Bu oruçların tutulacağı iki aylık zaman zarfında bayram ve ramazan günlerinin olmaması gerekir. İki bayram günü orucu Hz. Peygamber yasaklamıştır.⁷⁴

3. Yemek yedirmek:

Sabah –akşam olmak üzere, orta halli yiyeceklerden, ya 60 fakire bir günde veya bir fakire 60 gün yedirilir. Bu ameliye fakirlerin ihtiyacını görme açısından önem arzeder.⁷⁵

Köle herhangi bir mala sahip olmadığı için oruç tutar. Sahibinin izniyle onun bir kölesini de azat edebilir veya fakirleri doyurabilir. Fakat bunun nafîle yerine geçmesi de mümkündür. Yalnız oruç tutamayacak durumda ise bu bir istisna kabul edilir. Bu takdirde oruç yerine geçer.⁷⁶

Birden fazla hanımı olan birisi, tüm hanımlarına karşı zihar yaparsa, keffaretini nasıl ödeyecektir? Hepsine bir keffaret mi verecektir? Yoksa teker teker hepsi için arı bir keffaret mi verecektir? Hz. Ömer'den Darakutni tarikiyle gelen bir habere göre, dört karısı olan ve zihar yapan birisi, her birisi için ayrı ayrı keffaret verecektir.⁷⁷

72. İbn Ruşd, s. II/92-93; Şirazi, s. II/115

73. İbn Ruşd, s. II/93

74. Buhari, s. II/239

75. San'ani, s. 248-250; İbn Kudame, s. VII/323; Ayni, IV/716; Kurtubi, XVII/285

76. İbn Kudame, s. VII/379; Ayni, s. IV/715 İbn Ruşd, s. II/92.

77. Ayni, s. IV/715

VI. SONUÇ

İslam'ın zihar konusuna verdiği bu değer, aileye ve insana verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Karı-koca, dolayısıyla anne-baba arasındaki en ufak bir geçimsizlik aileyi, sonuç olarak da toplumu etkileyecektir. İslam bu sebepten aile içerisindeki sevgi ve saygıyı, birlik ve beraberliği, eşler arasındaki güveni kaldırarak konularda ciddi tedbirler getirmiştir. Ailede çıkacak bir sınıktan dolayı, toplumda sanki bir insanın kaybolması gibi bir sonuç ortaya çıktığı için, bir köle azadıyla eksikliği telafi edilmeye çalışılmıştır. Oruçla nefis terbiyesi sağlanmış, fakirlere yemek yedirilmekle de huzuru kaçan toplumun tekrar moral kazanmasına yol açılmıştır.